

شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر ثبات مالی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی ایران و ارائه راه کارهای سیاستی

جواد نوبخت*^۱

سید محمدمهدی احمدی^۲

الهام غلامی^۳

چکیده

طی سال‌های اخیر، کارکرد بانک‌های کشور، متأثر از عوامل درونی و تغییر عوامل اقتصاد کلان، به بی‌ثباتی و مقاومت‌ناپذیری دچار شد و در نتیجه این رخداد، عملکرد شبکه بانکی نیز مختل شد. در این امتداد، مدیران بانک‌ها کوشیدند که از یک‌سو، عوامل مؤثر بر مقاومت‌پذیری بانک‌ها و رفع آسیب‌پذیری آنها را برای تأمین حداکثر منافع ممکن شناسایی کنند و از سوی دیگر، راه کارهای اصلاح، تقویت، شفاف‌سازی و سالم‌سازی همه‌جانبه سیستم بانکی کشور را فراهم آورند. بر همین اساس، در این مطالعه، مؤلفه‌های مؤثر بر ثبات مالی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی، به‌روش آمیخته (کیفی - کمی) شناسایی شد. نتایج نشان داد که عوامل مؤثر بر ثبات و مقاومت‌سازی سیستم بانکی، در دو گروه کلی دسته‌بندی می‌شود: ۱. عوامل محیطی و بیرونی، شامل شرایط کلان اقتصادی، بانک مرکزی، دولت و نهادهای بالادستی، زیرساخت‌های اجتماعی - فرهنگی؛ ۲. عوامل درونی و خاص بانکی، شامل سلامت مالی و تقویت منابع درآمدی، سلامت اداری و کنترل فساد، تعالی منابع سازمانی و هوشمندسازی و مدیریت نوآورانه خدمات و محصولات. در این میان، سلامت مالی و تقویت منابع درآمدی (۰/۲۳۰۴) و شرایط اقتصاد کلان و ثبات آن (۰/۲۰۵۰) و بانک مرکزی، دولت و نهادهای بالادستی (۰/۱۴۳۶)، در ثبات و مقاومت‌سازی سیستم بانکی، از اهمیت بیشتری برخوردارند که ضرورت دارد مدیران و برنامه‌ریزان سیستم بانکی به آن توجه کنند.

واژه‌های کلیدی: ثبات مالی، مقاومت‌سازی، سیستم بانکی، تحلیل تم، بحران‌های مالی.

طبقه‌بندی JEL: G۰۱، G۲۱ و G۳۳.

۱. دانشجوی دکتری، گروه اقتصاد مالی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران (نویسنده مسئول)؛ javad.nob2020@gmail.com
۲. استادیار، گروه اقتصاد، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران؛ ahmadi-smm@yahoo.com
۳. دکتری، گروه اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران؛ elham_gholami4@yahoo.com

مقدمه

امروزه، بانک‌ها در استراتژی‌های توسعه، نقش پایه‌ای دارند و حتی در اقتصادهایی که دارای بازارهای مالی پیشرفته‌ای هستند، بانک‌ها در کانون فعالیت‌های مالی و اقتصادی قرار دارند. در کشورهای در حال توسعه و اقتصادهای در حال گذار از جمله جمهوری اسلامی ایران که دارای بازارهای مالی کمتر توسعه یافته هستند، بانک‌ها تنها نهادهایی هستند که قادرند به واسطه‌گری مالی بپردازند و می‌توانند با ارائه روش‌های گوناگون به کاهش میزان ریسک سرمایه‌گذاری کمک کنند. از این رو، مدیران بانک‌ها و حتی دولت‌مردان کشورها همواره به ثبات صنعت بانکداری توجه داشته‌اند (پورحسن، احمدی و نوبخت، ۱۳۹۷). در این خصوص، بررسی ترازنامه و عملکرد شبکه بانکی در ایران گویای آن است که طی سال‌های اخیر، کارکرد بانک‌های جمهوری اسلامی ایران متأثر از عملکرد نامناسب درونی (خروج سپرده‌ها، حجم بالای مطالبات معوق و دارایی‌های با درجه نقدشوندگی پایین) و نوسان‌های عوامل اقتصاد کلان مانند تولید ناخالص داخلی، سطح اشتغال، ظرفیت صنعتی به کارگرفته شده، تورم، نرخ بهره، عرضه پول و نرخ ارز و گسترش تحریم‌های بانکی، با شکنندگی، آسیب‌پذیری و عدم انعطاف‌پذیری مواجه شد. منظور از شکنندگی بانکی، حساسیت و آسیب‌پذیری بخش بانکی در مقابل شوک‌ها (کدیر، ایفتخار، موریندک و دیا کمگنیاد^۱، ۲۰۱۸) و منظور از عدم انعطاف‌پذیری، نبود امکان پاسخ‌دهی سیاستی مناسب در مقابل شوک‌ها است (قهرمانی، ۱۳۹۸). در نتیجه این رخداد، زمینه‌های ناکارایی در عملکرد شبکه بانکی جمهوری اسلامی ایران در برقراری ثبات و کارایی محیط اقتصادی، ایجاد ثبات مالی مشاهده و در پی آن، شیوع پدیده «هجوم بانکی»^۲، «بحران سیستماتیک»^۳ یا «وحشت بانکی»^۴، «شکست»^۵، «توقف»^۶ و «ورشکستگی»^۷ برخی بانک‌ها پدیدار شد. در این حالت، بانک‌ها هم‌زمان تحت فشار قرار گرفته و ناگزیر به نکول تعهدات خود هستند. در چنین شرایطی، اگر سپرده‌های بانکی افراد بیمه نشده باشد، تعدادی از سپرده‌گذاران، پس‌انداز خود را از دست خواهند داد. برای مثال، طی سال‌های نیمه نخست دهه ۱۳۹۰، بانک‌ها تلاش کردند تا از املاک و ساختمان‌های موجود شرکت‌ها و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی به‌عنوان

1. Kedir, Iftikhar, Murindec & Dia Kamgniad

2. Bank Run

3. Systemic Banking Crises

4. Banking Panic

5. Failure

6. Insolvency

7. Bankruptcy

سهل‌الوصول استفاده کنند و از این طریق ریسک خود را به حداقل ممکن برسانند. در این میان، تقارن و هم‌زمانی حداکثر شدن قیمت املاک و ساختمان‌های کشور در اوج تقاضای موجود برای اخذ تسهیلات از بانک‌ها باعث شد رغبت بانک‌ها (ریسک بالاتر) برای پرداخت تسهیلات و توثیق املاک با هدف کسب حداکثر سود فزونی پیدا کند. اما، در عمل چنین هدفی محقق نشد. زیرا از یک سو با تخمین بیش از حد قیمت ملک مورد ترهین همراه بوده و از سوی دیگر، به دلیل نبود امکان بازپرداخت بخشی از تسهیلات پرداختی، وثیقه ملکی تسهیلات‌گیرندگان به تملک بانک‌ها درآمد که سبب شد بخش شایان توجهی از نقدینگی منتشرشده در اقتصاد، از چرخه نقدینگی خارج شود. این عوامل به افزایش ریسک بانکی و کاهش بازدهی بانک‌ها منجر شد و برخی از بانک‌ها را به ورطه ورشکستگی کشاند (احمدی و پیام، ۱۳۹۷). افزون بر این، بی‌ثباتی نرخ ارز طی سنوات گذشته به‌ویژه نوسان‌های شش ماهه نخست سال ۱۳۹۷، سبب شد تا بانک‌های کشور مجدد تحت تأثیر قرار گرفته و تا مرز بحران بانکی پیش بروند.

با توجه به توضیحات بیان‌شده، به‌منظور بازیابی ثبات مالی، رفع شکنندگی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی، شناسایی راه‌کارهای اصلاح، تقویت، شفاف‌سازی و سالم‌سازی همه‌جانبه سیستم بانکی کشور بیش از پیش ضرورت می‌یابد. افزون بر این، از آنجا که یک سیستم بانکی سالم و باثبات، بهتر می‌تواند در مقابل شوک‌ها مقاومت کرده و در پایداری و ثبات سیستم مالی نقش پررنگ‌تری ایفا کند، شناسایی متغیرها و مؤلفه‌های مؤثر بر ثبات مالی و مقاومت‌پذیری بانک‌ها ضروری به نظر می‌رسد که در این مقاله این موضوع بررسی خواهد شد.

سامان‌دهی پژوهش حاضر بدین صورت است که بعد از مقدمه، ادبیات و پژوهش‌های تجربی بیان می‌شود. در بخش سوم، روش‌شناسی پژوهش ارائه می‌شود. در ادامه و در بخش چهارم، مؤلفه‌های مؤثر بر بازیابی ثبات مالی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی شناسایی و بررسی خواهند شد. در نهایت، در بخش پایانی نتایج و پیشنهادها پژوهش ارائه خواهد شد.

ادبیات و پژوهش تجربی

ثبات مالی؛ تعریف، ماهیت و عوامل مؤثر بر آن

مفهوم ثبات مالی، یکی از شاخص‌های مهم در مؤسسه‌های مالی و اعتباری نظیر بانک‌ها بوده و همواره به آن توجه شده است. ثبات مالی به وضعیتی گفته می‌شود که بحران‌های مالی سیستماتیک، ثبات اقتصاد کلان را تهدید نکند. بحران مالی به یک تغییر ناگهانی و سریع در همه یا اکثر

شاخص‌های مالی، شامل نرخ‌های بهره کوتاه‌مدت و قیمت دارایی‌ها (اوراق بهادار، سهام، مستغلات و زمین) و ورشکستگی و سقوط مؤسسه‌های مالی اطلاق می‌شود (میرباقری هیر، ناهیدی امیرخیز و شکوهی فرد، ۱۳۹۵). تجربه‌های اقتصادی، به‌ویژه در دهه‌های گذشته تاکنون، نشان‌دهنده آن است که ثبات اقتصادی کشورها، مدیون ثبات مالی آنهاست. در این میان، ثبات مالی بانک‌ها به‌عنوان هسته اصلی فعالیت‌های پولی و مالی، از اهمیت بسیاری برخوردار است، زیرا ثبات کم یا بی‌ثباتی سیستم بانکی و ورشکستگی بانک‌ها، کاهش شدید عرضه منابع مالی تأمین‌کننده سرمایه، اعتبارات و وام‌های بانکی، فشار بر بنگاه‌ها و خانوارها برای تعدیل ترازهای مالی خود، کاهش اعتماد مشتریان بانک به پس‌انداز در بانک‌ها (به‌عبارتی، کاهش حجم پس‌انداز) و در نهایت، کاهش حجم تولید، درآمد و ثروت را به‌دنبال دارد. به نظر دیویس^۱ (۲۰۰۱)، ثبات مالی شرایطی است که در آن بحران مالی وجود نداشته باشد. بحران مالی، خود پیامد اتفاق‌ها و ریسک به‌وجودآمده از وقایعی است که به جریان تخصیص سرمایه یا واسطه‌گری اعتبارات ضربه می‌زند. ثبات در یک نظام مالی زمانی اتفاق می‌افتد که سه شرط زیر حاصل شود:

۱. توانایی تخصیص منابع مالی به شکل کارا وجود داشته باشد.
۲. مدیریت مناسب در زمینه تخمین قیمت‌گذاری، تخصیص مدیریت مخاطرات انجام شود.
۳. توانایی اجرای شرایط بیان‌شده حتی در صورت بروز بحران‌های خارجی وجود داشته باشد (رفیعی، ۱۳۹۷).

با توجه به ماهیت ثبات مالی بانک، به‌لحاظ نظری و تجربی عوامل متعددی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر آن تأثیر دارند. از این عوامل می‌توان به اندازه بانک، نوع خدمات، مقدار ریسک و مخاطرات اخلاقی، زمینه‌های فعالیت و کیفیت خدمات بانکی، نظام‌های حل و فصل مالی (گزیر)^۲، مدل کسب‌وکار، حاکمیت شرکتی، شرایط اقتصاد کلان، عمق مالی، ساختار بازار، چارچوب قانونی و نهادهای عمومی، آزادی اقتصادی و ... اشاره کرد که به آن توجه و تأکید شده است. برای مثال یکی از عوامل مؤثر بر ثبات بانک‌ها، سرمایه بانک است. بانک‌ها می‌توانند با در اختیار داشتن سرمایه بالاتر به‌آسانی ثروت اعتباری خود را از طریق دادن وام افزایش داده و بدین ترتیب، هزینه تأمین وجوه را کاهش دهند. به‌علاوه، بانک‌ها با نسبت سرمایه بیشتر، معمولاً به منابع مالی خارجی نیاز کمتری دارند که این به‌معنای اثر مثبت بر سودآوری و ثبات بانک است (برگر^۳، ۱۹۹۵). افزون بر

---

1. Davis
2. Resolution
3. Berger

این، سرمایه بانک به صورت نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی‌های اندازه‌گیری می‌شود، کفایت سرمایه را نشان می‌دهد و امنیت عمومی و سلامت مؤسسه‌های مالی را به دنبال خواهد داشت (گال، ایرشاد و زمان^۱، ۲۰۱۱). در واقع، سرمایه بالاتر به معنای توانایی بانک برای جذب زیان‌ها و اداره کردن در معرض ریسک سهام‌داران است. همچنین، ممکن است سرمایه بالا، بانک‌ها را به پذیرش ریسک بیشتر در پرتفوی دارایی‌های خود به وسیله افزایش پرداخت اعتبارات و تسهیلات به امید افزایش درآمد، تحریک کند. بنابراین، انتظار می‌رود که بین نسبت سرمایه، سودآوری و ثبات بانک رابطه مثبتی وجود داشته باشد که این موضوع در پژوهش‌های دمیروگوج - کانت و هویزینگا^۲ (۱۹۹۸) آبرئو و مندس^۳ (۲۰۰۰)، بن ناصر^۴ (۲۰۰۳)، یوکی کی^۵ (۲۰۰۷) و دیتیش و وانزیرید^۶ (۲۰۱۱) نشان داده شده است.

مقاومت‌سازی بانکی؛ تعریف و ماهیت

درک مفهوم و معنای مقاومت‌سازی، به دلیل وجود تعاریف زیادی از مقاومت‌پذیری و انعطاف‌پذیری کار سخت و دشواری است (قهرمانی، ۱۳۹۸). زیرا، تعریف‌ها اغلب تحت‌تأثیر یک مسئله یا وضعیت مدیریتی خاص قرار دارند. با وجود این، تعریف انعطاف، در نظریه‌های فرانگرا و نظریه‌های مبتنی بر منابع ریشه دارد که شامل توانایی سازمان یا کشور برای نشان دادن واکنش صحیح و مؤثر به تغییرات محیطی و همچنین توانایی پیش‌بینی تأثیر این تغییرات بر اهداف تعیین شده است (اسماعیلی و رحیمی، ۱۳۹۴). به طور کلی، در برابر تغییرات محیطی سازمان‌ها به توانایی برای سازگاری با نوسان‌ها در تقاضا و تغییرات در محیط آنها به منظور موفقیت یا حتی برای بقا نیاز دارند. این نیاز مبرم به سازگاری سبب شده است که سازمان‌ها در جنبه‌های زیادی که قابلیت مقاومت‌پذیری دارند، از جمله روش‌های تولید خود، دسترسی و فراهم بودن منابع مالی، طراحی و سازمان‌دهی کار و غیره در پی کسب مقاومت‌پذیری باشند. با توجه به این تعاریف، مقاومت‌سازی بانکی^۷ به تطبیق سریع بانک با شرایط مختلف و پاسخ‌دهی سیاستی مناسب در مقابل شوک‌ها اطلاق می‌شود. به بیان دیگر، مقاومت‌پذیری بانکی به «توانایی یک بانک برای پیش‌بینی، آمادگی، پاسخ و

1. Gull, Irshad, Zaman
2. Dmiguek-kunt & huzinga
3. Abreu, mendes
4. Ben Naeaur
5. Yokeley
6. Ditvish
7. Economic Resilience

بازیابی شرایط در مقابل هر نوع اختلال و بحران» اطلاق می‌شود. در بانک‌ها که محصول تولید آنها خدمت است، سیستم انعطاف‌پذیر به‌دنبال تأمین خواسته‌های محیطی با حداکثر سرعت، پویایی، خلاقیت و نوآوری، صحت و دقت است. این سیستم سعی دارد خواسته‌های مشتریان را که یکی از اجزای مهم محیطی است، شناسایی کرده و در کوتاه‌ترین زمان به تأمین آنها اقدام کند تا بتواند از این طریق امکان بقا و کسب منفعت مالی را برای سازمان فراهم کند. در این خصوص، می‌توان اهم اقداماتی را که سیستم بانکی به‌منظور مصون‌سازی و مقاوم‌سازی خود از بحران‌ها و شکنندگی به انجام آن نیاز دارد، به‌صورت زیر برشمرد.

- تلاش برای ترسیم چهره ضدتورمی معتبر از بانک مرکزی (سیاست‌گذاری بدون تأثیر سلطه مالی، بدون شکنندگی اعتباری یا تردید در خصوص تعادل ترازنامه‌ای بانک مرکزی)
- تلاش برای ترسیم سیاست پولی درک‌پذیر برای فعالان اقتصادی
- تلاش برای رسیدن به ترکیب مناسب تأمین مالی خارجی
- تلاش برای رسیدن به سیستم مالی تأمین مالی داخلی مستحکم و مؤثر
- تقویت استانداردهای حاکمیتی شرکتی
- استقرار استانداردهای مالی و حسابرسی مؤثر و شفاف
- تلاش برای مقررات‌گذاری و تنظیم مقررات مالی حافظ رقابت و شفافیت
- سقف‌گذاری بر رشد اعتبارات
- استانداردهای معطوف به میزان سرمایه
- استانداردهای معطوف به میزان ذخایر
- رعایت نسبت‌های اهرمی

پیشینه پژوهش‌های تجربی خارجی

ایگبینوزا و اگیمودیا^۱ (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «مقررات مالی و ورشکستگی بانک در نیجریه و آمریکا»، عوامل مؤثر بر جلوگیری از ورشکستگی بانک‌ها را در نیجریه و آمریکا با استفاده از روش داده‌های تابلویی و حداقل مربعات تعمیم‌یافته (GLS) طی دوره ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۸ بررسی کردند. نتایج نشان داده است که مقررات مالی کفایت سرمایه، نسبت نقدینگی و مطالبات غیرجاری (به‌جز اعتبار به

بخش خصوصی)، به طور شایان توجهی ورشکستگی بانک‌ها را در نیجریه کاهش داده است. در ایالات متحده آمریکا، کفایت سرمایه و نسبت نقدینگی مقررات مالی مؤثری هستند که از ورشکستگی بانک در دوره بررسی شده جلوگیری کردند.

بری و همکاران^۱ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «حل‌وفصل بانک‌های بد و وام‌های بانکی»، تأثیر سازوکارهای تفکیک دارایی و سرمایه‌های بزرگ بانکی را بر وام بانکی و تغییر ساختار وام‌های غیرفعال (NPLs)، در ۱۳۵ بانک از ۱۵ کشور اروپایی طی بازه زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۶ را بررسی کردند. نتایج نشان داده است که هیچ یک از ابزارها جداسازی دارایی‌های معیوب برای کاهش NPLهای آینده کافی نیست. افزون بر این، هنگامی سبب بهبود ترازنامه و کاهش مطالبات غیرجاری می‌شود که تزریق سرمایه همراه با بازسازی ترازنامه همراه باشد.

هریکوویچ، کریگ و تسوموکوز^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «سازوکارهای جدید حل‌وفصل مالی بانک: آیا پایان دوره نجات از بیرون^۳ است»، رابطه بین سازوکارهای اعمال‌شده و عملکرد بانک به روش داده‌های تابلویی در ۳۹ کشور طی بازه زمانی ۱۹۹۲ تا ۲۰۱۷ که شیوه‌های مختلف حل و فصل مالی را به کار گرفتند، بررسی کردند. پژوهشگران اثربخشی سه سازوکار کمک‌های مالی، فروش بانکی و بانک‌های بد را با استفاده از مدل شکنندگی مالی گودهارت، چارلز، پویانارت و دیمیتریوس^۴ (۲۰۰۵ و ۲۰۰۶ الف) بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان داده است که اثربخشی سازوکارهای حل‌وفصل به زمان و شدت بحران‌ها بستگی دارد. ادغام بانک‌ها در ابتدای بحران در مقایسه با مراحل بعدی بحران نتیجه مطلوب‌تری داشته است. در صورت بروز بحران‌های شدید، سازوکارهایی با هدف تغییر ساختار ترازنامه‌های بانکی نتایج مثبتی به همراه دارند. کمک‌های مالی اثر مطلوبی نداشته است. کالیبراسیون نشان می‌دهد که اثربخشی سازوکارهای حل‌وفصل برای کاهش خطر سیستماتیک با شدت بحران‌ها کاهش می‌یابد.

گرمالدی و لیندر^۵ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «اندازه‌گیری هزینه حل‌وفصل مالی در بانک‌های سوئد»، موضوع هزینه طلبکاران بانک‌های بحران زده سوئد از حل‌وفصل مالی آن بانک‌ها در مقایسه با بانک‌های کشورهای اتریش، بلژیک، دانمارک، فرانسه، آلمان، ایتالیا، هلند، نروژ، اسپانیا، سوئیس و

1. Brei et al
2. Hryckiewicz, Kryg & Tsomocos
3. Bail-out
4. Goodhart, Charles, Pojanart and Dimitrios
5. Grimaldi & Linder

انگلیس را به روش ساختاری بررسی کردند. نتایج نشان داده است که هزینه حل و فصل مالی در بانک‌های بحران‌زده سوئد در مقایسه با بانک‌های اروپایی بیشتر است.

کوهرلر^۱ (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان «کدام بانک‌ها پرمخاطره هستند؟ تأثیر مدل‌های کسب‌وکار بر ثبات بانکی»، تأثیر ریسک بانکی بر ثبات بانکی ۱۵ کشور اتحادیه اروپا را طی سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۱ با استفاده از روش داده‌های تابلویی بررسی کرد. در این پژوهش، از نسبت درآمد غیربهره‌ای به کل درآمد عملیاتی و نسبت سپرده‌های دیداری به کل بدهی به‌عنوان شاخص کسب‌وکار و از شاخص نسبت بازده دارایی به انحراف معیار بازده دارایی به‌عنوان شاخص ثبات بانکی استفاده کرد. بر اساس نتایج پژوهش، طی یک دوره بحران مالی، بانک‌های خرده‌فروشی که از تنوع درآمدی برخوردارند در مقایسه با بانک‌های سرمایه‌گذاری، از ثبات بیشتری برخوردارند. در مقابل، بانک‌های سرمایه‌گذاری که سهم بودجه غیرسپرده‌ای آنها بیشتر است، در مقایسه با بانک‌های خرده‌فروشی از ثبات بیشتری برخوردار هستند.

آلمازاری^۲ (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان «مقایسه سودآوری بانک‌های عربستان سعودی و اردن»، نحوه تأثیرگذاری عوامل درونی را بر سودآوری بانک‌ها در این دو کشور بررسی کرد. وی برای این منظور، نسبت‌های مالی را با استفاده از اطلاعات ۲۳ بانک در دو کشور نام‌برده طی سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۱ محاسبه کرد و برای آزمون فرضیه‌ها و اندازه‌گیری تفاوت و تشابه بین بانک‌های نمونه، از ابزارهای آماری شامل ضریب هم‌بستگی پیرسون، تحلیل توصیفی واریان و تحلیل رگرسیون بهره گرفت. نتایج نشان می‌دهد که بین نسبت بازده دارایی بانک‌های عربستان سعودی با متغیرهای ریسک نقدینگی، نسبت کل حقوق صاحبان سهام به دارایی‌ها و نسبت کل سرمایه‌گذاری به کل دارایی‌ها یک رابطه مثبت و معنادار و بین این نسبت با متغیرهای اندازه بانک، نسبت هزینه به درآمد، نسبت خالص تسهیلات اعتباری به کل سپرده‌ها و نسبت خالص تسهیلات اعتباری به کل دارایی‌ها یک رابطه منفی وجود دارد. به‌علاوه، بین نسبت بازده دارایی بانک‌های اردن با متغیرهای ریسک نقدینگی، نسبت خالص تسهیلات اعتباری به کل دارایی‌ها، نسبت تسهیلات اعتباری به کل سپرده‌ها و نسبت کل حقوق صاحبان سهام به دارایی‌ها یک ارتباط مثبت و معنادار و و بین این نسبت در اردن و متغیرهای اندازه بانک، نسبت کل سرمایه‌گذاری به کل دارایی‌ها و نسبت هزینه به درآمد یک ارتباط منفی مشاهده شده است.

1. Köhler

2. Almazari

پیشینه پژوهش‌های تجربی داخلی

خراطها و شریف‌زاده (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «نجات از درون (Bail-in): امکان‌سنجی حقوقی و اقتصادی به‌کارگیری ابزار «نجات از درون» در نظام بانکداری بدون ربا ایران»، موضوع را به روش تحلیلی - توصیفی بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان داده است که ضرورت ایجاد زیرساخت‌های لازم به‌منظور به‌کارگیری نظام گزیر در مواجهه با بانک‌های مشکل‌دار، بذل توجه ویژه به پی‌ریزی ابزار «نجات از درون» به‌عنوان ابزاری حیاتی در دو قالب استقلالی و تکمیلی در کنار سایر ابزارهای گزیر، ضروری و لازم است. این مهم می‌بایست با نگاه به ظرفیت‌های حقوقی - اقتصادی و پیش‌بینی مواد قانونی لازم و توجه به روابط خصوصی و قراردادی افراد به‌کار بسته شود.

بیابانی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «جایگاه نظام گزیر در ثبات مالی کشور»، موضوع را در اقتصاد ایران به روش تحلیلی توصیفی بررسی کرد. نتایج پژوهش نشان داده است که هرچند در نظام حقوقی ایران، قانون‌گذار به اهمیت موضوع توقف و ورشکستگی بانکی توجه داشته است، اما ضعف قوانین و خلأهای قانونی مانع از ایجاد بسترهای مناسب و ارائه راه‌کارهای مؤثر برای انجام فرایندهای خاص توقف و ورشکستگی بانکی شده است. در حال حاضر، نظام حقوقی کشور، ابزارهای کارآمد در برخورد با پدیده توقف و ورشکستگی را ندارد. از این رو، در شرایط فعلی جایگزینی نظام ورشکستگی متعارف با نظام گزیر به‌منظور ارتقای ثبات مالی و انجام اقدامات اصلاحی در راستای حفظ سلامت سیستمی نظام بانکی، تکمیل شبکه ثبات مالی و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری در نظام مالی ایران از اهمیت بالایی برخوردار است.

ندری و محرابی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «شناسایی چارچوب قانونی گزیر برای بانک‌های اسلامی»، موضوع را به روش تحلیلی - توصیفی بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان داده است که برخی از ویژگی‌های معرفی شده در شیوه‌های بین‌المللی قابلیت انطباق با اصول شریعت (برای مثال، ریسک‌پذیری و تسهیم زیان) را دارند. از سوی دیگر، در طراحی چارچوب‌های قانونی برای گزیر بانک‌های اسلامی باید مسائل خاصی از جمله ساختار نظارتی و حاکمیتی منحصر به فرد و پیچیدگی‌های ترازنامه‌ای بانک‌های اسلامی را مدنظر قرار داد که معمولاً در خصوص بانک‌های متعارف صدق نمی‌کند. از سوی دیگر، بررسی‌ها نشان می‌دهد که ابزارهای گزیر، برای همه بانک‌ها کاربرد گسترده‌ای دارند که البته در خصوص بانک‌های اسلامی ایجاد یک سری تعدیلات برای انطباق با شریعت ضروری است. افزون بر این، بررسی تجربه جهانی و ناتوانی مالی برخی از نهادهای مالی در ایران طی سال‌های اخیر نیز نشان می‌دهد که کشور ما از قوانین و مقررات گزیر بی‌نیاز

نیست. بر همین اساس، علاوه بر بازنگری و اعمال اصلاحات در قوانین و مقررات حاکم بر نظام مالی، لازم است کلیه نهادهای دارای اهمیت سیستمی به صورت سالانه برنامه گزیر خود را تهیه کرده و به مقامات مسئول ارائه دهند تا آنها پس از ارزیابی گزیرپذیری بانکها، اصلاحات سازمانی و حقوقی لازم را برای رفع موانع موجود ابلاغ کنند.

روستایی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «تأثیر ادغام بانکی بر اندازه رقابت در بازار متشکل پولی ایران»، ضریب رقابت در صنعت بانکداری ایران و ارزیابی تأثیر ادغام بانکی بر ساختار بازار متشکل پولی را به روش تحلیلی - توصیفی - همبستگی بررسی کرد. در این پژوهش، ادغام براساس نه سناریو با عناوین ورشکستگی، بی‌ثباتی، ناکارآمدی، قدرت بازاری بازار سپرده، قدرت بازاری بازار تسهیلات، ریسک اعتباری، ریسک عملیاتی، ریسک نقدینگی و شاخص سلامت مالی بررسی شد. در ابتدا، اثرگذاری ادغام و ارزیابی تحولات سهم بازاری بانکهای فعال بر مبنای شاخص تمرکز هر فیندال - هریشمن بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد که نتایج حاصل از سناریوی ورشکستگی، سناریوی ناکارآمدی، سناریوی قدرت بازاری بازار سپرده، سناریوی ریسک اعتباری، سناریوی ریسک عملیاتی و سناریوی ریسک نقدینگی بیانگر متمرکز شدن بازار و تجمع سهم بازاری به دلیل سیاست ادغام هستند. براساس نتایج پژوهش، سناریوی ناکارآمدی، کمترین میزان تمرکز و سناریوی ریسک اعتباری، بیشترین میزان تمرکز را داشته‌اند. همچنین، برای بررسی اثر ادغام بانکی بر اندازه رقابت از مدل پانزار - راس استفاده شده و آماره H برای بانکهای فعال با سناریوهای ورشکستگی، قدرت بازاری بازار سپرده، ریسک اعتباری و ریسک عملیاتی محاسبه شده است. نتیجه حاصل از محاسبات نشان داده است که مقدار آماره H پس از ادغام ناشی از سناریوی ورشکستگی برابر $1/31$ ، مقدار آماره H ادغام ناشی از سناریوی قدرت بازاری بازار سپرده برابر $1/48$ ، مقدار آماره H ادغام ناشی از سناریوی ریسک اعتباری برابر $1/88$ و مقدار آماره H ادغام ناشی از سناریوی ریسک عملیاتی برابر $1/15$ - به دست آمده است. همچنین، مقدار آماره H برآوردشده قبل از ادغام، $1/05$ - است که براساس میزان کمی این آماره، به آثار رقابتی سناریوهای ادغام بانکی پرداخته شد. بر اساس نتایج به دست آمده، سناریوی ادغام مبتنی بر ریسک عملیاتی کمترین اثر منفی را بر اندازه رقابت و سناریوی ادغام مبتنی بر ریسک اعتباری بیشترین اثر منفی را بر اندازه رقابت داشته است.

شریف زاده (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «نقد نظام توقف و ورشکستگی بانکی در ایران و ضرورت سنجی جایگزینی آن با نظام گزیر (Resolution) برای مقاوم‌سازی بخش مالی در کشور»،

موضوع را در نظام بانکی ایران به روش تحلیلی - توصیفی بررسی کرد. نتایج نشان داده است که ایجاد نظام گزیر به‌منظور ارتقای ثبات مالی و مقاومت‌سازی نظام اقتصادی ضرورت مبرم دارد. در این خصوص، مروری بر قوانین و مقررات موجود در نظام حقوقی ایران نشان می‌دهد که قانون‌گذار به‌طور کلی بر اهمیت موضوع توقف بانکی واقف بوده و کوشیده است تا حدی ترتیبات توقف و ورشکستگی بانکی را از ترتیبات مربوط به سایر اشخاص تجاری تفکیک کند. با وجود این، اگر فصل سوم قانون پولی و بانکی ۱۳۵۱ را که به ترتیبات انحلال و ورشکستگی بانک‌ها اختصاص دارد، با استانداردهای کنونی نظام گزیر در جهان مقایسه کنیم، ضعف‌های متعدد این قانون را می‌توان توجه نکردن به ابزارهای متعدد نظام‌گزیر و ایجاد تمهیدات قانونی برای بهره‌گیری از این ابزارها، توجه نکردن به مختصات خاص بانک‌های اسلامی، تعیین نکردن مقام مسئول نظام‌گزیر و توجه نکردن به موضوع گزیرپذیری نهادهای مالی دانست. بر این اساس، باید اذعان داشت که مواد سه‌گانه فصل سوم قانون پولی و بانکی نتوانسته است بسترهای لازم را برای انجام فرایندهای گزیر در حد مطلوب فراهم آورد، از این رو، بازنگری کلی فصل سوم این قانون و جایگزینی آن با مواد قانونی لازم به‌منظور ایجاد نظام گزیر منطبق با مختصات بانکداری اسلامی ضرورت اکید دارد.

همان‌طور که از پژوهش‌هایی تجربی بیان شده مشاهده می‌شود، اکثر پژوهش‌ها به‌صورت تحلیلی توصیفی بودند و پژوهش‌های که از تحلیل کمی استفاده کردند، فقط براساس یک مدل رگرسیون و به روش اقتصادسنجی موضوع را بررسی کردند. این در حالی است که نوآوری مقاله حاضر شناسایی عوامل تأثیرگذار براساس تحلیل آمیخته کیفی و کمی است تا هم عوامل تأثیرگذار بر مقاومت‌سازی سیستم بانکی شناسایی شوند و هم اهمیت آنها از حیث شدت تأثیرگذاری و اولویت‌دهی در برنامه‌ریزی احصا شود.

روش شناسایی پژوهش

پژوهش حاضر، از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش پژوهش، آمیخته اکتشافی (کیفی و کمی) است. روش گردآوری داده‌ها برای بخش ادبیات، روش کتابخانه‌ای و برای نتایج اصلی پژوهش، روش میدانی به‌کار گرفته شده است. در مرحله کیفی، از تحلیل تم و مصاحبه با خبرگان در زمینه بانکی و اساتید دانشگاهی، برای استخراج مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها استفاده شده است. در مرحله کمی نیز از پرسش‌نامه محقق‌ساخته استفاده شده است که روایی آن با توجه به تحلیل عاملی تأییدی تأیید شد. پایایی آن نیز از طریق آزمون آلفای کرونباخ تأیید شد. در مرحله کیفی با استفاده از شیوه گلوله

برفی، تعداد ۱۵ نفر از مدیران و خبرگان بانکی، دانشگاهی و آشنا در زمینه بانکداری انتخاب شدند. به علت نامشخص بودن جامعه آماری، حداقل حجم نمونه بر اساس جدول کرسی و مورگان ۳۸۴ نفر تعیین شده که به روش نمونه‌گیری نمونه‌های در دسترس انتخاب شدند.

یافته‌های پژوهش

شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر ثبات مالی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی ایران

در این پژوهش، شناسایی مؤلفه‌های کلیدی مؤثر بر ثبات مالی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی ایران، نخستین گام فرایند محسوب می‌شود. در این ارتباط، با استفاده از ادبیات نظری، پژوهش‌های تجربی و اخذ نظر خبرگان دانشگاهی و بانکی مؤلفه‌های مؤثر شناسایی شده و در دو گروه کلی عوامل محیطی و بیرونی شامل شرایط کلان اقتصادی، بانک مرکزی، دولت و نهادهای بالادستی، زیرساخت‌های اجتماعی - فرهنگی و عوامل درونی و خاص بانکی شامل سلامت مالی و تقویت منابع درآمدی، سلامت اداری و کنترل فساد، تعالی منابع سازمانی و هوشمندسازی و مدیریت نوآورانه خدمات و محصولات تقسیم شدند. در جدول ۱ مؤلفه‌های اصلی و زیرمؤلفه‌های کلیدی مؤثر بر ثبات مالی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی ایران و ضریب الفای کرونباخ ارائه شده است.

جدول ۱. مؤلفه‌های اصلی و زیرمؤلفه‌های کلیدی مؤثر بر ثبات مالی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی ایران

ضریب الفای کرونباخ		تعداد پرسش‌ها (زیرمؤلفه‌ها)	مؤلفه‌ها	
۸۷/۸	۸۸/۵	۶	شرایط کلان اقتصادی و ثبات آن	عوامل محیطی و بیرونی
	۸۹/۱	۵	بانک مرکزی، دولت و نهادهای بالادستی	
	۵۸/۹	۳	زیرساخت‌های اجتماعی - فرهنگی	
۸۹/۱	۹۰/۱	۸	سلامت مالی و تقویت منابع درآمدی	عوامل درونی و خاص بانکی
	۸۸/۶	۸	سلامت اداری و کنترل فساد	
	۸۷/۲	۸	تعالی منابع سازمانی	
	۹۰/۸	۸	هوشمندسازی و مدیریت نوآورانه خدمات و محصولات	
۸۸/۶ درصد		۴۶	کل	

ارزیابی اعتبار و وضعیت مؤلفه‌های شناسایی شده

نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مؤلفه‌های اصلی

نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مؤلفه‌های اصلی در جدول ۲ ارائه شده است. از آنجا که آماره t به‌دست‌آمده برای تمامی زیرمؤلفه‌های بزرگ‌تر از $1/96$ هستند، بارهای عاملی تمامی زیرمؤلفه‌ها سطح معناداری لازم را دارند. نتایج شاخص‌های خوبی برآزش در جدول ۲ نیز نشان‌دهنده آن است که مدل مناسب است.

جدول ۲. نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مؤلفه‌های اصلی مؤثر بر ثبات مالی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی ایران

مؤلفه اصلی	زیرمؤلفه	بار عاملی	اعداد معناداری	شاخص‌های برآزش مدل			
				χ^2/df	RMSEA	GFI	AGFI
شرایط کلان اقتصادی	۱. رشد مستمر اقتصادی	۰/۸۸	۱۰/۱	۱/۸۸	۰/۰۰۸۷	۰/۹۰	۰/۸۷
	۲. نرخ بهره و منابع تأمین مالی بین بانکی	۰/۸۴	۱۱/۶				
	۳. تورم و نوسان‌های آن	۰/۸۱	۱۰/۸				
	۴. نرخ ارز و نوسان‌های آن	۰/۸۰	۱۲/۱				
	۵. تعامل بازار سرمایه و بازار پول	۰/۷۸	۱۰/۷				
	۶. تحریم‌های اقتصادی	۰/۷۶	۱۰				
بانک مرکزی، دولت و نهادها بالادستی	۱. استقلال بانک مرکزی	۰/۸۳	۱۳/۹	۱/۵۴	۰/۰۰۱۱	۰/۸۶	۰/۸۲
	۲. ثبات در سیاست‌ها، قوانین و مقررات	۰/۷۹	۱۰/۱۲				
	۳. سیاست‌های کلی دولت و نهادهای عمومی بالادستی	۰/۷۷	۱۲/۶				
	۴. شرایط صنعت	۰/۷۵	۱۱/۲				
	۵. زیرساخت‌ها و خدمات لجستیکی و فنی	۰/۷۱	۱۷/۲				
زیرساخت‌های اجتماعی - فرهنگی	۱. فرهنگ بانکداری بدون ربا در کشور	۰/۸۶	۱۴/۷	۱/۴۱	۰/۰۰۴	۰/۸۸	۰/۸۵
	۲. اعتماد و اطمینان جامعه	۰/۸۴	۸/۲				
	۳. تشخیص و شناسایی محدودیت‌ها و حساسیت‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه	۰/۸۱	۶/۹				

ادامه جدول ۲

مؤلفه اصلی	زیرمؤلفه	بار عاملی	اعداد معناداری	شاخص‌های برازش مدل			
				χ^2/df	RMSEA	GFI	AGFI
سلامت مالی و تقویت منابع درآمدی	۱. افزایش سرمایه و بهبود کفایت سرمایه	۰/۷۳	۱۳/۵	۱/۶۶	۰/۰۰۷	۰/۹۰	۰/۸۸
	۲. مدیریت نقدینگی و تدوین مدل مناسب استفاده بهره‌ور از نقدینگی	۰/۷۱	۱۱/۵				
	۳. تقویت ساختار درآمدی و اصلاح ساختار هزینه‌ای	۰/۶۸	۱۰/۷				
	۴. بهینه‌سازی دارایی - بدهی	۰/۶۵	۹/۶				
	۵. مولدسازی املاک و سرمایه‌گذاری‌ها	۰/۶۴	۱۰/۴				
	۶. توسعه و بهینه‌سازی سطح عملکرد اعتباری	۰/۶۲	۸/۱				
	۷. ارتقای سطح عملکرد بین‌الملل و ارزی	۰/۵۹	۱۰/۹				
	۸. توسعه و بهینه‌سازی سطح عملکرد شعب	۰/۵۷	۹/۶				
سلامت اداری و کنترل فساد	۱. به‌کارگیری استانداردهای حاکمیت شرکتی	۰/۸۰	۱۳/۲	۱/۳۹	۰/۰۰۶	۰/۹۱	۰/۸۶
	۲. ارتقای سطح فعالیت‌های کنترلی و نظارتی با رویکرد پیش‌گیرانه و اثربخش	۰/۷۵	۱۱/۳				
	۳. ارتقای فرایندهای مدیریت ریسک و پیاده‌سازی مدیریت ریسک یکپارچه	۰/۷۳	۱۴/۱				
	۴. ارتقای سطح شفافیت مالی و بودجه‌ای	۰/۷۲	۱۵/۶				
	۵. شفاف‌سازی انجام امور و فعالیت‌ها و افزایش پاسخ‌گویی	۰/۷۱	۱۰/۲				
	۶. اصلاح و بهینه‌سازی روش‌های انجام کار و سیستمی کردن فعالیت‌ها	۰/۷۰	۱۲/۳				
	۷. تدوین برنامه‌های ارتقای سلامت و پیشگیری و کنترل فساد اداری	۰/۶۹	۱۳/۸				
	۸. برنامه بهبود و ارتقای بهره‌وری نظام اداری	۰/۶۸	۹/۹				

ادامه جدول ۲

مؤلفه اصلی	زیرمؤلفه	بار عاملی	اعداد معناداری	شاخص‌های برازش مدل			
				AGFI	GFI	RMSEA	χ^2/df
فعالیت‌های سازگاری	۱. ترسیم فرهنگ سازمانی مطلوب	۰/۸۹	۱۰/۱	۰/۸۵	۰/۸۷	۰/۰۰۹	۱/۲۵
	۲. افزایش بهره‌وری و پایش مستمر شاخص‌های بهره‌وری	۰/۸۵	۱۲/۶				
	۳. ارتقای شاخص‌های رقابت‌پذیری از طریق مدیریت دانش	۰/۷۶	۸/۱				
	۴. اصلاح و چابک‌سازی ساختار سازمانی	۰/۷۵	۱۴/۸				
	۵. مدیریت سرمایه‌های انسانی، سامان‌دهی، به‌سازی و ارتقای سطح کیفیت سرمایه‌های انسانی	۰/۷۴	۱۱/۶				
	۶. افزایش انگیزه کارکنان از طریق غنی‌سازی شغلی	۰/۷۲	۱۲/۷				
	۷. استقرار و اصلاح نظام مدیریت فرایند	۰/۷۰	۱۳/۲				
	۸. استفاده از سیستم‌های خبره	۰/۶۸	۱۰/۹				
هوشمندسازی و مدیریت نوآورانه خدمات و محصولات	۱. توسعه بانکداری دیجیتال و فیجتال	۰/۸۱	۹/۸	۰/۸۱	۰/۸۴	۰/۰۰۷	۱/۱۹
	۲. سفارشی‌سازی خدمات متناسب با بازارهای هدف و گروه‌بندی مشتریان	۰/۷۹	۱۰/۸				
	۳. توسعه بازار و ایجاد تنوع در ارائه خدمات با تمرکز بر ابزارهای همراه	۰/۷۶	۱۱/۵				
	۴. خلق محصول متناسب با انتظارها، ترجیحات و تجربه مشتریان	۰/۷۴	۱۳/۶				
	۵. بهینه‌سازی زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در تمامی سطوح فعالیت	۰/۷۳	۱۲/۸				
	۶. طراحی محصولات و خدمات مبتنی بر فناوری‌های نوین	۰/۷۲	۱۰/۷				
	۷. متنوع‌سازی و استانداردسازی نحوه ارائه خدمات به مشتریان	۰/۶۹	۸/۹				
	۸. بهینه‌سازی کانال‌های فروش خدمات	۰/۶۸	۱۰/۴				

نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم مؤلفه‌های اصلی مؤثر بر ثبات مالی و مقاوم‌سازی سیستم بانکی ایران

نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم مؤلفه‌های اصلی مؤثر بر ثبات مالی و مقاوم‌سازی سیستم بانکی ایران در جدول ۳ ارائه شده است. همان‌طور که مشخص است، آماره t به‌دست‌آمده برای تمامی زیرمؤلفه‌های بزرگ‌تر از ۱/۹۶ و بارهای عاملی آنها به‌نسبت بالا است. براین اساس می‌توان گفت رابطه تبیین‌شده بین مؤلفه‌ها به‌خوبی طراحی شده است. افزون بر این، شاخص‌های برازندگی نیز حکایت از تأیید اعتبار سازه این مدل را دارد.

جدول ۳. نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم مؤلفه‌های اصلی مؤثر بر ثبات مالی و مقاوم‌سازی سیستم بانکی ایران

شاخص‌های برازش مدل				اعداد معناداری	بار عاملی	مؤلفه‌ها		
AGFI	GFI	RMSEA	χ^2/df					
۰/۸۳	۰/۸۷	۰/۰۰۸	۱/۷۵	۱۱/۶	۰/۸۸	شرایط کلان اقتصادی و ثبات آن		
				۱۰/۷	۰/۸۷	بانک مرکزی، دولت و نهادهای بالادستی		
				۸/۲	۰/۸۲	زیرساخت‌های اجتماعی - فرهنگی		
۰/۸۶	۰/۹۱	۰/۰۰۳	۱/۸۱	۱۲/۳	۰/۹۰	سلامت مالی و تقویت منابع درآمدی		
				۱۰/۵	۰/۸۶	سلامت اداری و کنترل فساد		
				۹/۴	۰/۸۴	تعالی منابع سازمانی		
				۱۰/۳	۰/۸۳	هوشمندسازی و مدیریت نوآورانه خدمات و محصولات		

شایان ذکر است، مدل اندازه‌گیری در حالت تخمین استاندارد میزان تأثیر هر یک از مؤلفه‌های اصلی در توضیح واریانس نمرات عامل اصلی را نشان می‌دهد. بر این اساس، هر یک از مؤلفه‌ها که بار عاملی بزرگ‌تری داشته باشد، دارای تأثیر بالاتری است. از این رو، مؤلفه اصلی سلامت مالی و

تقویت منابع درآمدی به‌عنوان یک عامل درونی که دارای بالاترین بار عاملی (۰/۹۰) است، در اولویت اول قرار داشته و بیشترین تأثیر را بر ثبات مالی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی ایران دارد.

تعیین ضریب اهمیت (وزن‌های) مؤلفه‌های مؤثر بر ثبات مالی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی ایران

در این مرحله از پژوهش، بعد از تعیین و تأیید اعتبار مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های شناسایی‌شده، تعیین وزن هر یک از مؤلفه‌های نام‌برده از حیث اهمیتی که بر ثبات مالی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی ایران دارند، مدنظر است. برای این منظور، از روش کمی فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی استفاده شده است. نتایج حاصل از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. وزن نهایی زیرمؤلفه‌ها و مؤلفه‌های مؤثر بر ثبات مالی و مقاومت‌سازی سیستم بانکی ایران

وزن مؤلفه اصلی	وزن زیرمؤلفه	زیرمؤلفه	مؤلفه اصلی
۰/۲۰۵۰	۰/۰۴۸۲	۱. رشد مستمر اقتصادی	شرایط کلان اقتصادی
	۰/۰۴۵۴	۲. نرخ بهره و منابع تأمین مالی بین بانکی	
	۰/۰۴۳۷	۳. تورم و نوسان‌های آن	
	۰/۰۴۱۹	۴. نرخ ارز و نوسان‌های آن	
	۰/۰۲۳۲	۵. تعامل بازار سرمایه و بازار پول	
	۰/۰۰۲۶	۶. تحریم‌های اقتصادی	
۰/۱۴۳۶	۰/۰۳۱۹	۱. استقلال بانک مرکزی	بانک مرکزی، دولت و نهادهای بالادستی
	۰/۰۳۱۲	۲. ثبات در سیاست‌ها، قوانین و مقررات	
	۰/۰۲۹۲	۳. سیاست‌های کلی دولت و نهادهای عمومی بالادستی	
	۰/۰۳۲۶	۴. شرایط صنعت	
	۰/۰۱۸۷	۵. زیرساخت‌ها و خدمات لجستیکی و فنی	
۰/۱۲۰۳	۰/۰۵۶۴	۱. فرهنگ بانکداری بدون ربا در کشور	زیرساخت‌های اجتماعی - فرهنگی
	۰/۰۴۴۲	۲. اعتماد و اطمینان جامعه	
	۰/۰۱۹۷	۳. تشخیص و شناسایی محدودیت‌ها و حساسیت‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه	

ادامه جدول ۴

وزن مؤلفه اصلی	وزن زیرمؤلفه	زیرمؤلفه	مؤلفه اصلی
۰/۲۳۰۴	۰/۰۴۵۱	۱. افزایش سرمایه و بهبود کفایت سرمایه	سلامت مالی و تقویت منابع درآمدی
	۰/۰۴۳۳	۲. مدیریت نقدینگی و تدوین مدل مناسب استفاده بهره‌ور از نقدینگی	
	۰/۰۳۵۸	۳. تقویت ساختار درآمدی و اصلاح ساختار هزینه‌ای	
	۰/۰۳۱۷	۴. بهینه‌سازی دارایی - بدهی	
	۰/۰۲۴۷	۵. مولدسازی املاک و سرمایه‌گذاری‌ها	
	۰/۰۲۳۱	۶. توسعه و بهینه‌سازی سطح عملکرد اعتباری	
	۰/۰۱۵۶	۷. ارتقای سطح عملکرد بین‌الملل و ارزی	
	۰/۰۱۱۱	۸. توسعه و بهینه‌سازی سطح عملکرد شعب	
۰/۱۲۳۰	۰/۰۲۲۲	۱. به کارگیری استانداردهای حاکمیت شرکتی	سلامت اداری و کنترل فساد
	۰/۰۲۰۲	۲. ارتقای سطح فعالیت‌های کنترلی و نظارتی با رویکرد پیشگیرانه و اثربخش	
	۰/۰۱۸۴	۳. ارتقای فرایندهای مدیریت ریسک و پیاده‌سازی مدیریت ریسک یکپارچه	
	۰/۰۱۷۲	۴. ارتقای سطح شفافیت مالی و بودجه‌ای	
	۰/۰۱۵۰	۵. شفاف‌سازی انجام امور و فعالیت‌ها و افزایش پاسخ‌گویی	
	۰/۰۱۴۵	۶. اصلاح و بهینه‌سازی روش‌های انجام کار و سیستمی کردن فعالیت‌ها	
	۰/۰۱۱۶	۷. تدوین برنامه‌های ارتقای سلامت و پیشگیری و کنترل فساد اداری	
	۰/۰۰۳۹	۸. برنامه بهبود و ارتقای بهره‌وری نظام اداری	
۰/۱۰۱۱	۰/۰۱۹۵	۱. ترسیم فرهنگ سازمانی مطلوب	تعالی منابع سازمانی
	۰/۰۱۸۲	۲. افزایش بهره‌وری و پایش مستمر شاخص‌های بهره‌وری	
	۰/۰۱۵۵	۳. ارتقای شاخص‌های رقابت‌پذیری از طریق مدیریت دانش	

ادامه جدول ۴

وزن مؤلفه اصلی	وزن زیرمؤلفه	زیرمؤلفه	مؤلفه اصلی
	۰/۰۱۳۵	۴. اصلاح و چابک‌سازی ساختار سازمانی	تعالی منابع سازمانی
	۰/۰۱۲۷	۵. مدیریت سرمایه‌های انسانی، سامان‌دهی، به‌سازی و ارتقای سطح کیفیت سرمایه‌های انسانی	
	۰/۰۰۹۲	۶. افزایش انگیزه کارکنان از طریق غنی‌سازی شغلی	
	۰/۰۰۶۸	۷. استقرار و اصلاح نظام مدیریت فرایند	
	۰/۰۰۵۷	۸. استفاده از سیستم‌های خیره	
۰/۰۷۶۶	۰/۰۱۱۱	۱. توسعه بانکداری دیجیتال و فیجتال	هوشمندسازی و مدیریت نوآورانه خدمات و محصولات
	۰/۰۱۰۹	۲. سفارشی‌سازی خدمات متناسب با بازارهای هدف و گروه‌بندی مشتریان	
	۰/۰۱۰۷	۳. توسعه بازار و ایجاد تنوع در ارائه خدمات با تمرکز بر ابزارهای همراه	
	۰/۰۱۰۳	۴. خلق محصول متناسب با انتظارات، ترجیحات و تجربه مشتریان	
	۰/۰۰۹۹	۵. بهینه‌سازی زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در تمامی سطوح فعالیت	
	۰/۰۰۹۳	۶. طراحی محصولات و خدمات مبتنی بر فناوری‌های نوین	
	۰/۰۰۸۶	۷. متنوع‌سازی و استانداردسازی نحوه ارائه خدمات به مشتریان	
	۰/۰۰۵۸	۸. بهینه‌سازی کانال‌های فروش خدمات	

با توجه به جدول ۴ که دربردارنده وزن نهایی هریک از مؤلفه‌های اصلی و زیرمؤلفه‌های مرتبط است، می‌توان نتایج را به شرح زیر بیان کرد:

- همان‌طور که بیان شد، مؤلفه‌های شناسایی‌شده تأثیرگذار بر ثبات مالی و مقاوم‌سازی سیستم بانکی در دو دسته کلی عوامل درونی و خاص بانکی و عوامل محیطی و بیرونی تفکیک شدند. براساس نتایج، ضریب اهمیت دسته عوامل درونی و خاص بانکی $۰/۵۳۱۱$ و ضریب اهمیت دسته عوامل محیطی و بیرونی $۰/۴۶۸۹$ است.
- در بین چهار مؤلفه اصلی با مشخصه عوامل درونی و خاص بانکی، عامل سلامت مالی و تقویت منابع درآمدی بیشترین وزن ($۰/۲۳۰۴$) و هوشمندسازی و مدیریت نوآورانه خدمات

و محصولات دارای کمترین وزن (۰/۰۷۷۶) هستند. وزن‌های مؤلفه‌های فرعی مرتبط با سلامت مالی و تقویت منابع درآمدی حاکی از آن است که افزایش سرمایه و بهبود کفایت سرمایه دارای بالاترین و عملکرد شعب دارای کمترین اهمیت است. از این منظور می‌توان این‌گونه استنباط کرد که سیستم بانکی برای سلامت مالی بیش از منابع سپرده‌ای به حقوق صاحبان سهام نیاز دارد.

- در بین سه مؤلفه اصلی با مشخصه عوامل محیطی و بیرونی، شرایط کلان اقتصادی دارای بالاترین اهمیت و زیرساخت‌های اجتماعی - فرهنگی دارای کمترین وزن است. وزن‌های مؤلفه‌های فرعی مرتبط با شرایط کلان اقتصادی حاکی از آن است که تحریم اقتصادی دارای کمترین اهمیت (۰/۰۰۲۶) بوده و در مقابل رشد مستمر اقتصادی، نرخ بهره، تورم و نرخ ارز دارای بیشترین تأثیر را بر شرایط کلان اقتصادی و در نتیجه سلامت مالی سیستم بانکی دارد.
- در بین مؤلفه‌های فرعی صرف نظر از هرگونه دسته‌بندی مشخص است که فرهنگ بانکداری بدون ربا و همچنین رشد مستمر دارای بالاترین اهمیت و تحریم‌های اقتصادی و برنامه بهبود و ارتقای بهره‌وری نظام اداری دارای کمترین اهمیت برای مقاوم سازی سیستم بانکی هستند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از اصول تأکیدشده در سیاست‌های کلی نظام در خصوص اقتصاد، اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور و شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن در حوزه‌های پولی، ارزی و... است که در نوک پیکان آن، بانک‌ها و مؤسسه‌های مالی و اعتباری قرار دارند. بانک‌ها، به‌عنوان قلب تپنده اقتصاد در دو بازار بزرگ سرمایه و پول، با ایجاد جریان پول و نقدینگی، زمینه‌های جذب و تجهیز منابع مورد نیاز برای فعالیت‌ها و پروژه‌های سرمایه‌گذاری فراهم می‌کنند و از این حیث، مهم‌ترین پل ارتباطی میان عرضه و تقاضای منابع پولی به شمار می‌روند. در جمهوری اسلامی ایران نیز بانک‌ها نقش مهمی ایفا می‌کنند، زیرا علاوه بر واسطه‌جوه بودن در بازار پول، به دلیل توسعه ناکافی بازار سرمایه، در تأمین مالی برنامه‌های میان‌مدت و بلندمدت اقتصادی کشور نقش اساسی دارند. با وجود نقش مؤثر صنعت بانکداری در تحقق اهداف اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، این‌گونه بیان می‌شود که این صنعت طی سال‌های اخیر با بی‌ثباتی و عدم مقاومت‌پذیری مواجه شد. از این رو، شناسایی

عوامل مؤثر بر تقویت و بازسازی ثبات بانکی و مقاوم‌سازی سیستم بانکی و اولویت‌بندی آنها برای پشتیبانی صحیح از بخش واقعی اقتصاد، حائز اهمیت است. این موضوع در این پژوهش، به روش آمیخته (کیفی - کمی) بررسی شده است. بدین ترتیب، در مرحله نخست با استفاده از تحلیل تم دو گروه کلی از عوامل (شامل عوامل محیطی و بیرونی و عوامل درونی و خاص بانکی) و مؤلفه‌های اصلی و فرعی هریک از آنها به‌عنوان عوامل مؤثر بر ثبات مالی و مقاوم‌سازی سیستم بانکی ایران شناسایی شدند. در نهایت، بعد از تعیین و تأیید اعتبار مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های شناسایی‌شده، اوزان هریک از مؤلفه‌های نام‌برده از حیث اهمیت یا شدت تأثیری که می‌توانند بر ثبات مالی و مقاوم‌سازی سیستم بانکی ایران داشته باشند، به روش کمی فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی استخراج شدند.

نتایج حاصل از استخراج اهمیت هریک از عوامل شناسایی‌شده حاکی از آن است که دسته عوامل درونی و خاص بانکی و دسته عوامل محیطی و بیرونی دارای ضریب اهمیت تقریباً یکسانی هستند. به‌علاوه، سلامت مالی و تقویت منابع درآمدی در میان عوامل درونی و شرایط اقتصاد کلان و ثبات آن در بین عوامل بیرونی جزء بااهمیت‌ترین مؤلفه‌ها شناسایی شدند. از نظر زیرمؤلفه‌ها نیز صرف‌نظر از هرگونه دسته‌بندی، فرهنگ بانکداری بدون ربا و رشد مستمر، به‌ترتیب بالاترین اولویت را داشتند. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، به‌منظور تقویت ثبات مالی و مقاوم‌سازی سیستم بانکی ایران در دستیابی به اهداف اقتصادی، راه‌کارهای سیاستی زیر پیشنهاد می‌شود:

- با توجه به اینکه اهمیت عوامل درونی و خاص بانکی و عوامل محیطی و بیرونی در تأثیرگذاری بر ثبات مالی و مقاوم‌سازی سیستم بانکی تقریباً یکسان است، سیستم بانکی برای برنامه‌ریزی در راستای ارتقای مقاوم‌پذیری بایستی به این دو عامل به‌موازات هم توجه کند، زیرا براین‌د تمرکز بر یکی از این عوامل و غفلت از دیگری نتیجه مطلوبی ایجاد نخواهد کرد.
- اینکه در بین عوامل درونی، سلامت مالی و تقویت منابع درآمد در مقایسه با هوشمندسازی و مدیریت نوآورانه خدمات و محصولات دارای اولویت است، نشان می‌دهد که سیستم بانکی برای بقا در کنار حرکت به‌سمت نوآوری باید همواره سلامت مالی و تقویت منابع درآمد خود را رصد و پایش کند و در اولویت برنامه‌های استراتژیک خود قرار دهد.
- سیستم بانکی برای سلامت مالی و تقویت منابع درآمدی باید بیشترین اولویت را به افزایش سرمایه و بهبود کفایت سرمایه و مدیریت نقدینگی بدهند. به‌علاوه، اینکه برای توسعه عملکرد شعب کمترین وزن به دست آمده است، نشانگر آن است که برای تقویت منابع درآمدی باید دستیابی به منابع غیرسپرده‌ای هم مدنظر قرار گیرد و افزایش تدریجی کارمزدها و اقدام در

راستای فرهنگ‌سازی پرداخت کارمزدهای جدید در ازای ارائه خدمات در دستور کار بانک مرکزی و بانک‌ها قرار گرفته شود.

- اگرچه تحریم اقتصادی به‌طور مستقیم وزن کمتری در شکل‌دهی شرایط کلان اقتصادی دارد، اما به‌واسطه تأثیری که می‌تواند بر نرخ ارز و نوسان‌های آن داشته باشد، تورم و در نتیجه نرخ‌های بانکی را تحت تأثیر قرار داده و آثار جانبی زیادی می‌تواند به‌همراه داشته باشد. از این رو، وابستگی کشور به واحد ارزی خاص، می‌تواند در شرایط خاص نظیر تحریم، موجبات بحران‌های اقتصادی را ایجاد کند. بنابراین، بانک‌ها به‌ویژه بانک مرکزی، باید ارز خود را در قالب یک پرتفوی ارزی متنوع نگهداری کنند، زیرا تنوع‌بخشی در ترکیب پرتفوی ارزی می‌تواند نیاز ارزی تجار را برای تجارت با کشورهای مختلف تأمین کند.

منابع و مأخذ

الف. فارسی

- احمدی، سید محمد مهدی و پیام، فهیمه (۱۳۹۷). *بررسی ارتباط دوگانه ریسک‌های بانکی و سودآوری با تأکید بر ریسک اعتباری*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.
- اسماعیلی، محمود رضا و رحیمی اقدم، صمد (۱۳۹۴). بررسی تأثیر سرمایه فکری بر انعطاف منابع انسانی در صنعت بانکداری. *فصل‌نامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی دانشگاه جامع امام حسین (ع)*، (۲)۷، ۱۲۹-۱۵۱.
- بیابانی، زینب (۱۳۹۷). *جایگاه نظام‌گزیبر در ثبات مالی کشور*، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، پژوهشکده پولی بانکی. ۱-۲۷.
- پورحسن، مائده؛ احمدی، سید محمد مهدی و نوبخت، جواد (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر استفاده کارا از منابع (کارایی درونی) در صنعت بانکداری ایران. *فصل‌نامه علمی - پژوهشی اقتصاد کاربردی دانشگاه آزاد اسلامی*، (۲۴)۸، ۴۹-۵۸.
- خراطها، محمد طه و شریف‌زاده، محمد جواد (۱۳۹۸). نجات از درون (Bail-in): امکان‌سنجی حقوقی و اقتصادی به‌کارگیری ابزار «نجات از درون» در نظام بانکداری بدون ربا ایران. *دو فصل‌نامه علمی پژوهش‌نامه حقوق اسلامی*، (۱)۲۰، ۲۱۷-۲۴۶.
- رفیعی، محمد (۱۳۹۷). *ارتباط مخاطرات اخلاقی و ثبات مالی در نظام بانکی با تأکید بر اهداف اقتصاد مقاومتی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.

- روستایی، محبوبه (۱۳۹۶). تأثیر ادغام بانکی بر اندازه رقابت در بازار متشکل پولی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم اقتصادی دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- شریف زاده، محمد جواد (۱۳۹۶). نقد نظام توقف و ورشکستگی بانکی در ایران و ضرورت‌سنجی جایگزینی آن با نظام گزیر (Resolution) برای مقاوم‌سازی بخش مالی در کشور. *پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی*، ۱۷(۹)، ۱۳۷-۱۵۶.
- قهرمانی، عیسی (۱۳۹۸). *ارائه الگوی شکندگی - انعطاف‌پذیری صنعت بانکداری ایران در دستیابی به اهداف اقتصاد مقاومتی با تأکید بر مهندسی مالی*. رساله دکتری حرفه‌ای مدیریت عالی کسب‌وکار گرایش مهندس مالی و مدیریت ریسک دانشگاه خوارزمی.
- میرباقری هیر، میر ناصر؛ ناهیدی امیرخیز، محمدرضا و شکوهی فرد، سیامک (۱۳۹۵). ارزیابی ثبات مالی و تبیین عوامل مؤثر بر ثبات مالی بانک‌های کشور. *فصل‌نامه سیاست‌های مالی و اقتصادی*، (۸۰)، ۲۳-۳۱.
- ندری، کامران و محرابی، لیلیا (۱۳۹۷). شناسایی چارچوب قانونی گزیر برای بانک‌های اسلامی. *بیست‌وهفتمین کنفرانس سالانه سیاست‌های پولی و ارزی*.

ب. انگلیسی

- Almazari, A.A. (2014). Impact of Internal Factors on Bank Profitability: Comparative Study between Saudi Arabia and Jordan. *Journal of Applied Finance & Banking*, 4(1), 125-140.
- Berger A. (1995). The relationship between capital and earnings in banking. *Journal of Money, Credit and Banking*, 27(2), 404-431.
- Berger, A. N. (1995). The Profit-Structure Relationship in Banking-Tests of Market-Power and Efficient Structure Hypotheses. *Journal of Money, Credit and Banking*, 27 (2), 404-431.
- Brei, M. & Gambacorta, L., Lucchetta, M., Parigi, B.M. (2020). Bad Bank Resolutions and Bank Lending. *BIS Working Paper* No. 837, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3535900>
- Demirgüç-Kunt A. and Huizinga H., (1998). Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence. The World Bank, *Policy Research Working Paper 1900*.

Dietrich, A. & Wanzenried, G. (2011). Determinants of bank profitability before and during the crisis: Evidence from Switzerland. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 21(3), 307-327.

Ffrench-Davis, R. (2001). *Financial crises in "successful" emerging economies*. Washington, D.C.: United Nations Economic Commission for Latin America and the Caribbean: Brookings Institution Press.

Goodhart, C.A.E., Sunirand, P. & Tsomocos, D.P. (2005). A Risk Assessment Model for Banks. *Annals of Finance*, 1 (2), 197-224.

Goodhart, C.A.E., Sunirand, P. & Tsomocos, D.P. (2006a). A Model to Analyse Financial Fragility. *Economic Theory*, 27 (1), 107-42.

Goodhart, C.A.E., Sunirand, P. & Tsomocos, D.P. (2006b). A Time Series Analysis of Financial Fragility in the UK Banking System. *Annals of Finance*, 2 (1), 1- 21.

Grimaldi, M.B. & Linder, J. (2018). *Measuring Swedish Bank Resolution Cost*. Riksgälden, 1-38.

GUL, S., Irshad, K. & Zaman, K. (2011). Factors Affecting Bank Profitability in Pakistan. *The Romanian Economics Journal*, 14(39), 61- 87.

Hryckiewicz, A., Kryg, N. & Tsomocos, D.P. (2020). New bank resolution mechanisms: Is it the end of the bailout era? European Bank for reconstruction and Development, *Working Paper*, (247), 1-48.

Igbiosa, S.O. & Ogiemudia, O.A. (2022). Financial Regulation and Bank Failure in Nigeria and USA. *Amity Journal of Management Research*, 1 (1), 1-19.

Kedir, A.M., Iftikhar, S.F., Murinde, V. & Dia Kamgniad, B. (2018). Bank fragility in Africa: GMM dynamic panel data evidence. *Transnational Corporations Review*, 10(2), 170-178.

Kohler, M. (2014). Which banks are more risky? The impact of business models on bank stability. *Journal of Financial Stability*, 14, 1-46.

Naceur S.B. (2003). The Determinants of the Tunisian Banking Industry Profitability: Panel Evidence. *Paper presented at the Economic Research Forum (ERF) 10th Annual Conference*, Marrakesh-Morocco, 16-18.